

Streszczenie rozprawy doktorskiej:

pt. „**Tereny zieleni jako element przestrzeni publicznych, kształtujących tożsamość małych miast województwa kujawsko – pomorskiego.**”

Miasto jako środowisko życia większości współczesnej populacji, powinno pełnić różne role i zaspokajać zbiorowe i indywidualne potrzeby mieszkańców. Wśród wielu z nich, znaczącą rolę w przestrzeni miejskiej pełnią tereny zieleni, a zwłaszcza zieleń przestrzeni publicznych. Dzięki niej tworzą się dogodne warunki nie tylko do wypoczynku i regeneracji sił, ale i kontaktów społecznych w bezpiecznym i estetycznym otoczeniu. Uznanie zieleni jako równorzędnego czynnika kształtującego strukturę przestrzenną miasta oraz zapewnienie atrakcyjnych przestrzeni publicznych z wykorzystaniem zieleni, jest niezbędnym warunkiem kształtowania jego krajobrazu, obyczajów i zachowań społecznych. Zieleń pełni także miastotwórczą rolę, która w przestrzeniach publicznych i terenach otwartych, nadaje poszczególnym miastom cechy indywidualnej, często reprezentacyjnej tożsamości. Tereny zieleni pełnią także ważną rolę w kształtowaniu jakości i stanu środowiska przyrodniczego w mieście. Zawłaszczanie ich na inne cele oraz marginalizowanie wskazanych ról w krajobrazie miasta, stało się impulsem do podjęcia badań form zieleni w przestrzeniach publicznych oraz miejskich zielonych przestrzeni publicznych. Główne problemy badawcze rozprawy to przeanalizowanie i określenie znaczenia i roli terenów zieleni w procesie odnowy struktury miejskiej wybranych miast, prowadzącej do poprawy jakości życia ich mieszkańców i przywrócenia tożsamości wskazanym miastom.

Studia literatury przedmiotu wykazały, że badania dotyczące terenów zieleni i jej roli przestrzenno – kompozycyjnej w przestrzeniach publicznych, szczególnie w odniesieniu do małych miast w województwie kujawsko – pomorskim, prowadzono w niewielkim zakresie. Postępująca często degradacja obszarów zieleni miejskiej, stosowanie przypadkowych rozwiązań bez poszanowania dla historii i specyfiki tych miast, uzasadniają podjęcie badań w sześciu małych miastach województwa. Badania obejmują: Rypin, Chełmżę, Więcbork, Wąbrzeźno, Golub – Dobrzyń i Kruszwicę. Wybrane miasta charakteryzują się podobną historią (nadanie praw miejskich w XIII wieku, z siedzibami władz regionalnych i biskupich), dobrze zachowanym historycznym układem urbanistycznym – architektonicznym, podobnym usytuowaniem w krajobrazie oraz zbliżonymi warunkami rozwojowymi, a liczba ich mieszkańców nie przekracza 17 tysięcy. Szczegółowe badania w tych miastach dotyczą parków miejskich skwerów, zieleńców, bulwarów oraz zieleni w przestrzeni ulic i placów, jako zieleni stanowiącej element przestrzeni publicznych i uwzględniają projekty i realizacje powstałe po 2004 roku, jako roku przystąpienia Polski do Unii Europejskiej.

Wybór ten pozwolił założyć w rozprawie tezę, że tereny zieleni dzięki indywidualnej kompozycji przestrzennej, współtworzą systemy przestrzeni publicznych, nadając małym miastom cechy odrębnej tożsamości oraz przyczyniają się istotnie do ich rozwoju przestrzennego, społecznego i gospodarczego.

Udowadnianie postawionej tezy rozpoczęto, od zawartych w drugim rozdziale pracy, rozważań ogólnych dotyczących definicji i znaczenia pojęcia tożsamości. Wśród wielu znaczących pozycji omawiających to zagadnienie rozpatrywano głównie te, które we współczesności, w odniesieniu do różnych kontekstów kulturowych i społecznych, poruszają zjawisko i proces jej utraty zaczynając, od doświadczeń rodzinnych i społecznych poprzez procesy o charakterze globalnym i przestrzennym. Wskazano również na rolę obszarów zieleni w kształtowaniu tożsamości miast, jako czynnika budującego ich charakter i wizerunek oraz znaczenie projektowania urbanistycznego przestrzeni publicznych z zielenią w tym złożonym procesie.

Rola terenów zieleni oparta na prawidłowej kompozycji przestrzennej, w połączeniu z ochroną środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego, poprzez rewitalizację istniejących terenów zieleni i kształtowanie nowych, w przestrzeniach publicznych, sprzyja tworzeniu indywidualnego wizerunku miast.

W kolejnym rozdziale analizowano znaczenie pojęcia przestrzeni publicznych w miastach, w ujęciu architektonicznym i urbanistycznym, podając jej różne definicje. Idea przestrzeni publicznych zawsze opierała się na potrzebie utożsamiania się z określoną przestrzenią i uznawaniem jej za swoje miejsce do życia, a jako pierwotny składnik struktury urbanistycznej, wiąże tkankę miejską z organizacją społeczną. Jednocześnie stanowi ona dobro wspólne, w której jest zapisana historia, kultura i styl życia określonego miasta. Prześledzenie warunków kształtowania się i historii rozwoju na przestrzeni wieków, przestrzeni publicznych w dużych, średnich i małych miastach, to treść dalszej części tego rozdziału.

W rozdziale czwartym, na podstawie szeregu opracowań, poszukiwano znaczenia i roli zieleni miejskiej w przestrzeniach publicznych. Według cytowanych autorów poprzez budowanie układów urbanistycznych i powiązań architektury ze środowiskiem naturalnym, zagospodarowywanie zielenią przestrzeni pustych i zdegradowanych, tworzą się przestrzenie wspólnotowe, odpowiadające na współczesne potrzeby i oczekiwania społeczne. Zmienia się także struktura funkcjonalno – przestrzenna miast, z wykorzystaniem zieleni. Jako składnik krajobrazu miejskiego, zieleń pełni szereg funkcji i dzieli się na wiele kategorii. W dalszej części rozdziału przeanalizowano jej rodzaje w ujęciu historycznym. W kolejnej części rozdziału omówiono różne koncepcje tworzenia systemów zieleni w miastach, opierające się na bazie warunków środowiska naturalnego, klimatu i struktury funkcjonalno – przestrzennej. Ta część rozdziału dotyczy zieleni jako elementu przestrzeni publicznych miast i pozwala prześledzić rozwiązania stosowane od starożytności do czasów obecnych. Z kolei współczesne propozycje kształtowania terenów zieleni w miastach i systemy zieleni, przeanalizowano na podstawie wybranych przykładów z terenu Europy i Polski, uwzględniających zastosowanie w nich szeregu innowacyjnych rozwiązań. We wszystkich tych przykładach, w przestrzeniach publicznych z tworzywem zielonym i zielonych przestrzeniach publicznych, stosowanie zasad kompozycji urbanistycznej pozwala połączyć elementy naturalne z elementami kulturowymi, będącymi efektem działalności człowieka.

W rozdziale piątym opracowania, dotyczącym terenów zieleni w miastach województwa kujawsko – pomorskiego, na początku dokonano ogólnej charakterystyki województwa. Wskazano, że obecny jego kształt obejmuje obszar o różnej przeszłości historycznej, odmiennych korzeniach kulturowych i nierównomiernym statusie gospodarczym, wynikającym z licznych przemian dziejowych i podziałów administracyjnych. Region ten nie jest ściśle związany z jednolitym obszarem naturalnym, a w jego skład wchodzi wiele jednostek geograficznych i krain historyczno – etnicznych. Zalicza się do nich: Kujawy, Pałuki, Krainę, Bory Tucholskie, Ziemię Dobrzyńską, Ziemię Chełmińską oraz skrajne fragmenty Wielkopolski. Z kolei korzystne położenie geograficzne województwa w północno – centralnej części Polski i stosunkowa bliskość Bałtyku to jego atuty. Podobnie jak odwieczne ważne szlaki komunikacyjne wzdłuż Wisły, Noteci i Drwęcy, tworzące naturalne granice podziałów na odmienne krainy pod względem geograficznym i historycznym. Następnie omówiono środowisko geograficzno – przyrodnicze województwa, położenie, rzeźbę terenu, hydrologię, klimat i warunki ochrony przyrody. Na tle warunków środowiska przyrodniczego i ich korzystnego wpływu na rozwój osadnictwa na obszarze obecnego województwa, scharakteryzowano jego historię, sięgającą wstecz, czasów epoki kamiennej. Kolejna część rozdziału dotyczy ogólnej charakterystyki miast w województwie, pod kątem rozwoju ich struktury przestrzennej, gdzie wykazano że rozmieszczenie miast układało się nierównomiernie. Najliczniej skupiały się one w południowo – zachodniej i południowo – wschodniej części regionu, to jest na Kujawach, Pałukach i Krainie, a najślabsza sieć miast powstała w obszarze Borów Tucholskich, Ziemi

Dobrzyńskiej i Ziemi Chełmińskiej. Ich, widoczne do dzisiaj, zróżnicowanie struktury przestrzennej wynika z położenia geograficznego, historii powstania, a przede wszystkim czynników społeczno – gospodarczego rozwoju, uwarunkowanego odmiennymi realiami życia na tych ziemiach, wpisanymi w zmieniającą się historię Polski. Wykazano, że miasta na terenach Ziemi Chełmińskiej i tam gdzie sięgały wpływy Zakonu Krzyżackiego, różnią się układem urbanistycznym, stylem zabudowy i udogodnieniami cywilizacyjnymi, od miast byłego Królestwa Polskiego, które ukształtowały się pod wpływem klasycyzmu warszawskiego, czy miast Kujaw, Ziemi Dobrzyńskiej i Krainy, powstałych dzięki nadaniom królewskim i książęcym i w swoim planie opartych na głównej osi komunikacyjnej, służącej wymianie handlowej.

Na bazie omówionych uwarunkowań, ostatnia część rozdziału obejmuje główny cel opracowania. Określenie roli terenów zieleni w procesie kształtowania struktury funkcjonalno – przestrzennej wskazanych małych miast, wpływającej na ich tożsamość, uzyskano poprzez analizę form i funkcji zieleni w ich przestrzeniach publicznych. Przy pomocy badań terenowych i ankietowych, własnej dokumentacji fotograficznej, sporządzonym mapom i rzutom oraz obserwacji i analizie stanu istniejącego oraz materiałów źródłowych (literatury i dokumentów planistycznych), dokonano szczegółowej oceny terenów zieleni w każdym z wymienionych małych miast. Badania terenowe objęły wybrane przestrzenie publiczne wskazanych jednostek i odnoszą się przede wszystkim do ich historycznego centrum. Dotyczyły one głównie czytelności i jakości kompozycji urbanistycznej miast, w powiązaniu z zielenią oraz wynikającego z tych zależności, programu funkcjonalnego przestrzeni publicznych. Dla uzyskanych wyników przyjęto parametry ocen na poziomie dobrym (++) i bardzo dobrym (+++) i ujęto je w zestawieniu tabelarycznym. Otrzymane wyniki końcowe przedstawiono graficznie, w formie porównawczych tabel i wykresów.

W podsumowaniu, stwierdzono że przeprowadzone analizy pozwoliły osiągnąć główny cel pracy, czyli określić znaczenie i rolę zieleni w przestrzeniach publicznych oraz zielonych przestrzeni publicznych małych miast, w procesie kształtowania ich tożsamości, poszukiwania dróg odnowy struktury miejskiej i poprawy jakości życia mieszkańców. Zestawienie kryteriów i wyników badań pokazuje, że ocena uzyskanych efektów różni się znacząco w poszczególnych miastach. W Rypinie, Chełmży, Więcborku i Wąbrzeźnie każde z miast wytworzyło cechy odrębnej tożsamości, poprzez zastosowane rozwiązania z użyciem zieleni w przestrzeniach publicznych, nawiązujących do istniejących wartości obszaru, ducha miejsca i poszanowania zastanego dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Z kolei w Golubiu – Dobrzyniu i Kruszwicy współczesne przestrzenie publiczne z zielenią nie tworzą harmonijnej całości w kompozycji urbanistycznej, która podkreślałaby właściwie tożsamość i indywidualny charakter tych ośrodków. W obu miastach cechy te przestrzeniom publicznym nadaje głównie historyczny układ urbanistyczny oraz zabytki architektury. Zieleń przestrzeni publicznych w strukturze Golubia - Dobrzynia i Kruszwicy opierając się na tych walorach, wymaga nadania jej odpowiedniej roli i funkcji.

Zestawienie wszystkich wyników badań w sześciu małych miastach województwa, daje nie w pełni zadowalający obraz możliwości wykorzystania roli i znaczenia zieleni w budowaniu wizerunku tych miast. Jednocześnie wyniki badań, na podstawie zaprezentowanych pozytywnych przykładów, wskazują kierunki korzystnych zmian w tej dziedzinie i potwierdzają przyjętą tezę pracy, że tereny zieleni, dzięki indywidualnej kompozycji przestrzennej oraz współtworzeniu systemów przestrzeni publicznych w mieście, nadają małym miastom cechy odrębnej tożsamości.

Słowa kluczowe: *małe miasta, przestrzeń publiczna, tereny zieleni, województwo kujawsko-pomorskie.*